

LATÉNSKÁ HRNČÍŘSKÁ PEC Z ŘÍKOVA, OKR. NÁCHOD

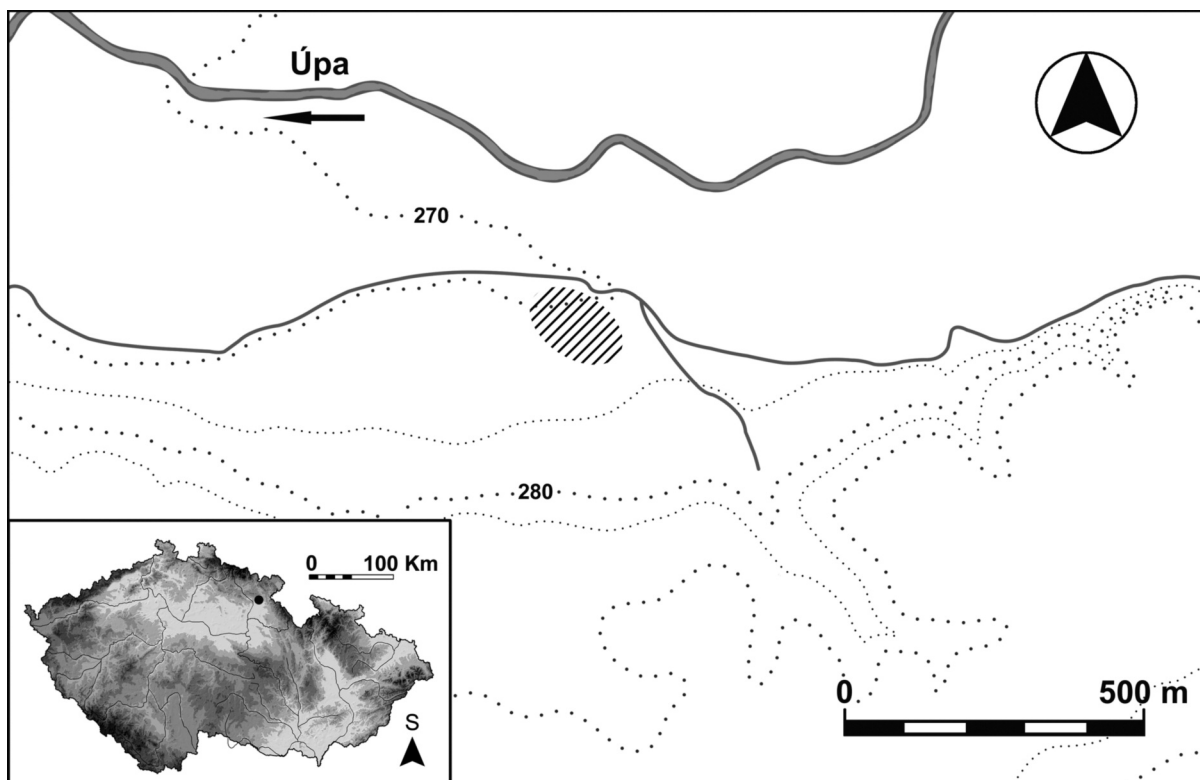
Tomáš Mangel – Richard Thér – Jan Tůma

V období 21. 7.–13. 9. 2004 provedli pracovníci regionálního muzea v Náchodě záchranný archeologický výzkum na severovýchodním okraji obce Říkov, okr. Náchod, parc. č. 103/6-7, 482/2-10, 404, 127/2-4, 94/1-4 (obr. 1), vyvolaný výstavbou výrobní haly firmy Gondella CZ, s. r. o (Tůma 2008). V rámci výzkumu byl odkryt objekt 96, který byl interpretován jako relikv hrnčářské pece.

Diskutovaná polykulturní lokalita s doklady rezidenčních a výrobních aktivit z období paleolitu, popelnicových polí, laténu, doby římské a středověku byla evidována již dříve, a to v souvislosti s výstavbou přeložky silnice I/33 (Tůma 2008) a prostřednictvím povrchových sběrů J. Bočka realizovaných v roce 1986 (Boček 1989; Kalferst – Sigl – Vokolek, 1987, 19).

PŘÍRODNÍ PODMÍNKY A POPIS POLOHY

Z geomorfologického hlediska se zkoumaný areál nachází v oblasti Úpsko-metujské tabule, která je podcelkem Orlické tabule. Její geologické podloží tvoří slínovce a jílovité vápence spodního a středního turonu, které jsou částečně převrstveny akumulacemi terasových štěrků a písků kvartérního stáří a místy i váťnými sedimenty sprašového charakteru (Mackovčín – Sedláček 2002, 13–17; Svoboda 1990). Půdní pokryv je v závislosti na struktuře podloží charakterizován výskytem modálních hnědozemí a modálních kambizemí (Mackovčín – Sedláček 2002, 25). Charakteristickou vegetací okolí lokality jsou dubohabřiny



Obr. 1. Říkov, okr. Náchod. Poloha lokality vyznačena šrafovou

a lipové doubravy, v údolní nivě pak lužní lesy (*o. c.*, 37). Lokalita leží v oblasti s mírně vlhkým pahorkatinovým klimatem, kde roční srážky dosahují hodnoty 650–700 mm a průměrná roční teplota kolísá mezi 7–8 °C (*Šimeček – Kuchař 1969*).

Vlastní laténské sídliště bylo situováno na okraj nevelké říční terasy, která se zvedá 5–10 m nad širokou údolní nivou Úpy, ve vzdálenosti cca 250 m od jejího dnes částečně regulovaného řečiště. Ze severovýchodu je terasa omezena drobnou bezejmennou vodotečí. Plošina terasy se nachází v nadmořské výšce 270–275 m, její svazitost nepřekračuje 1°, směrem k jihovýchodu však přechází v poměrně příkrý svah návrší lesa Rousína. Plošina je rozbrázděna mělkými erozními rýhami směřujícími k pramenné pánvi v jihozápadní části plošiny. Vlastní terasu tvořily štěrkové říční sedimenty překryté tenkou vrstvou přeplavené načervenalé hlíny sprašového charakteru. Současná ornice se od podloží nijak výrazně barevně ani strukturou nelišila. Nálezová situace naznačuje, že původní půdní horizont byl již v minulosti v důsledku intenzivní zemědělské činnosti zerodován. Současná ornice vznikla naoráváním původního podloží. Tato skutečnost se mimo jiné projevila i značným narušením zahloubených objektů, ze kterých zůstaly zachovány pouze spodní partie.

Doklady laténských residenčních aktivit se koncentrovaly ve střední části plošiny terasy, v místě mělké erozní rýhy orientované od západu k východu. Sídlištní areál tvořil ohrazený prostor s dvěma skupinami nadzemních kúlových staveb a dále čtyři koncentrace nadzemních i zahloubených staveb stojící v řadě mimo ohrazený prostor, souběžně s ohrazením (*Tůma 2008*). Objekt 96 byl situován osamoceně mimo zastavěnou plochu, cca 30 m západně směrem k pramenné pánvi.

OBJEKT 96

Popis objektu 96

Objekt 96 (*obr. 2*) měl tvar nepravidelné jámy o max. rozměrech 300 × 244 cm. Jeho jižní část tvořilo topeniště pece o max. šířce 220 cm a délce 144 cm. Uprostřed topeniště se nacházela cca 40 cm široká přepážka, která jej rozdělovala na dva topné kanály hluboké cca 26 cm od úrovně skryvky. Přepážka byla narušena mladší kúlovou jamkou. Na severní hraně přepážky a na části vnější obvodové stěny západního topného kanálu byly pozorovány stopy vypálení. Vyústění východního topného kanálu bylo zaslepeno prostřednictvím říčních pískovcových valounů větších rozměrů. Menší valouny byly ojediněle zaznamenány i uvnitř kanálu a v prostoru předpecní jámy před vyústěním západního kanálu. Předpecní jáma o rozměrech 142 × 100 cm, hluboká 32 cm, přiléhající k topeništi ze severu, byla na východní a západní straně rozšířena prostřednictvím schodovitých laloků. Předpecní jáma byla ostře oddělena od topných kanálů přechodem snižujícím úroveň dna směrem do předpecní jámy o cca 6 cm. Severně od předpecní jámy byla zachycena kúlová jáma o průměru 30 cm.

Výplň objektu tvořila písčitojilovitá hlína často s výrazným podílem uhlíků. Uhlíkatá vrstva pokrývala také jižní partii dna předpecní jámy, v místě vyústění topných kanálů.

Popis nálezů¹

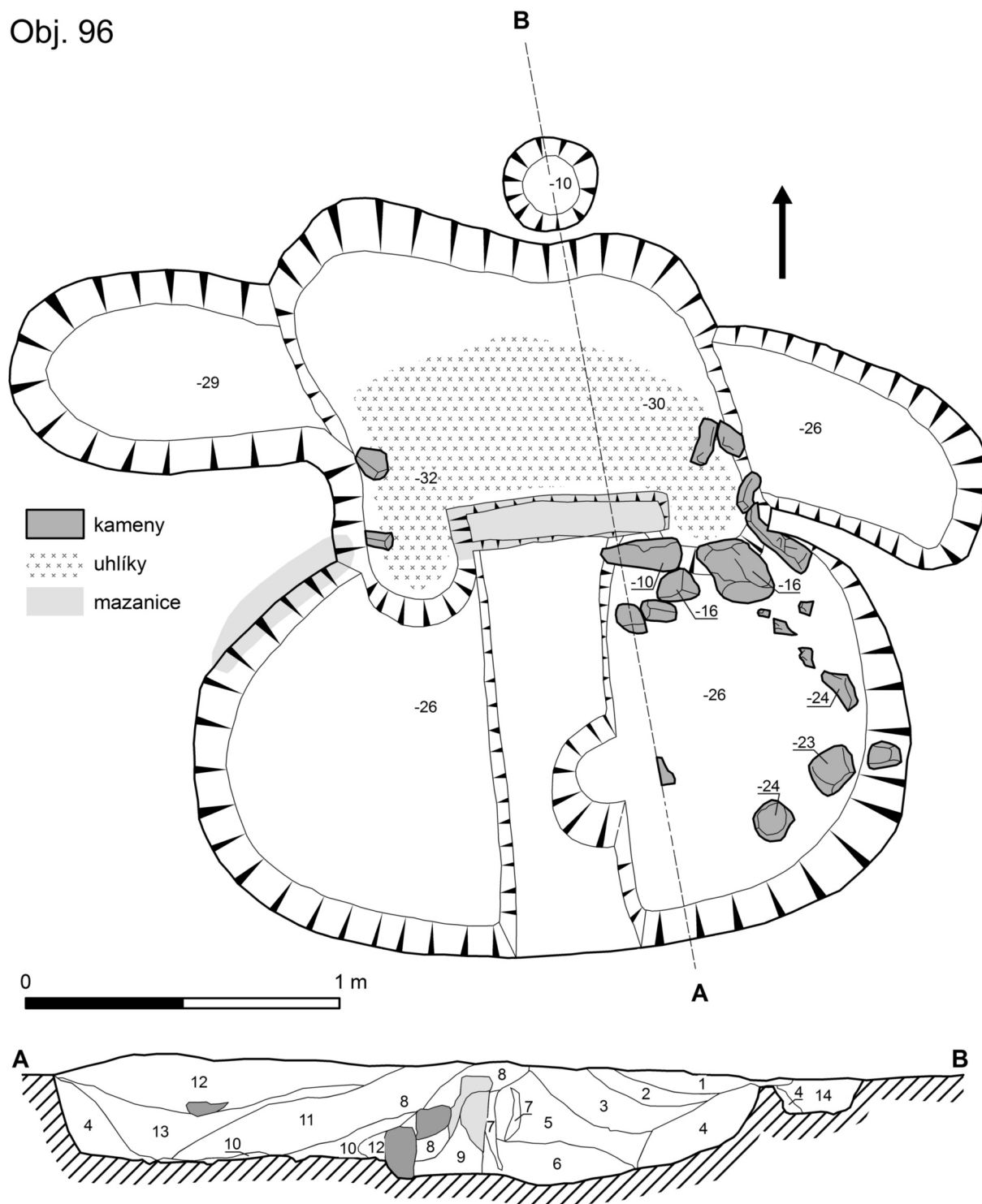
- 1 zl. z rovného dna, na kruhu, povrch hlazený, materiál plavený, *obr. 3:1*;
- 1 zl. z okraje mísy se slabě zataženým okrajem, okraj zploštělý dovnitř rozšířený, na kruhu, povrch hlazený, materiál plavený, *obr. 3:2*;
- 34 neslepitelných zl. z okraje a těla hrnce, okraj vně zesílený, povrch hlazený, silně poškozený, na celé vnější straně a na vnitřní straně okraje stopy smolného nátěru, materiál s příměsí hrubé slídy, Ø ústí 140 mm, *obr. 3:3*;
- 16 atypických zlomků z těl různých nádob – 3 zl., na kruhu, povrch hlazený, materiál plavený; 1 zl., povrch struhlovitě drsněný, materiál s příměsí jemného písku; 1 zl., povrch setřelý, materiál s příměsí jemného grafitu; 1 zl., povrch setřelý, materiál s příměsí hrubého písku a jemné slídy; 2 zl., povrch hlazený, materiál s příměsí jemného písku; 6 zl., povrch setřelý, materiál s příměsí hrubého písku; 2 zl., povrch setřelý, materiál s příměsí jemného písku;
- 1 zl. mazanice, váha 5g.

Vyhodnocení

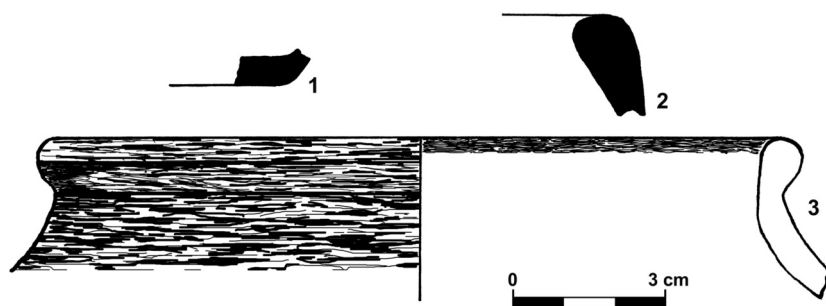
I přes absenci pozůstatků roštu je možno na základě charakteristického půdorysu interpretovat objekt 96 jako vertikální dvoukomorovou pec s dvěma topnými kanály umístěnou na periférii rezidenčního areálu. Pozůstatky roštu pece byly nejspíš zničeny v souvislosti se skryvkou, která předcházela samotnému výzkumu, nebo již v minulosti orbou, při které byly zničeny horní části většiny zahloubených objektů. Ke špatnému zachování pozůstatků pece mohla přispět též výrazná eroze, jejíž působení bylo na lokalitě zaznamenáno. Přímé doklady pyrotechnické funkce objektu nejsou příliš výrazné. O pyrotechnickém využití svědčí vysoký podíl uhlíků ve výplni, propálené čelo přepážky a především uhlíkatá vrstva v prostoru vyústění topných kanálů. V porovnání s jinými doklady laténských dvoukomorových pecí

¹ Nálezy jsou uloženy v Regionálním muzeu v Náchodě pod př. č. 471/2004.

Obj. 96



Obr. 2. Říkov, okr. Náchod. Půdorys a řez objektem 96. Legenda k řezu: 1) světlý šedookrový jílovito-písčitý s uhlíky (do 5 %); 2) světlý čerвоookrový písčito-jílovitý; 3) světle šedá písčito-jílovitá hlína promísená bílými ččkami a uhlíky (15–20 %); 4) čerвоohnědý jílovito-písčitý (blízky podloží); 5) okrovošedý písčito-jílovitý s bílými a červenými proplástkami a uhlíky (do 5 %); 6) šedobílý písčito-jílovitý s červenými a okrovými šmouhami a uhlíky (5–15 %); 7) tmavě hnědošedý s uhlíky (až 40 %); 8) černošedý s uhlíky (více jak 60 %); 9) šedý kompaktní s pískem; 10) čerвоookrovošedý jílovito-písčitý s uhlíky; 11) čerвоohnědý jílovito-písčitý; 12) tmavší šedohnědý s uhlíky (20 %); 13) šedohnědá hlína s bílými ččkami (30 %) a uhlíky (15 %); 14) tmavě šedý s uhlíky (10 %)



Obr. 3. Říkov, okr. Náchod. Keramický materiál z výplně objektu 96.
Plný profil – na kruhu, prázdný profil – vyrobeno v ruce

nese pec z Říkova relativně malé stopy propálení stěn. Otázkou je, zda archeologicky zachycený tvar objektu odráží původní tvar topeniště pece a nebyl významněji pozměněn působením formativních procesů. O komplikované a spíše dlouhodobější depoziční historii objektu svědčí stratigrafie výplně. Z těchto důvodů by mohly zmizet též doklady propálení stěn topeniště. Experi-

menty prokázaly, že v případě nepříliš intenzivně využívaných hrnčířských pecí dosahuje propálení podloží pouze několika málo centimetrů a může snadno podlehnout erozi (Thér 2004). Mezi ostatními českými dvoukomorovými pecemi vyniká vypalovací zařízení z Říkova svojí abnormální šířkou. J. Košťál (2004, 65) v rámci metrické analýzy vybraných pecí ze severní části Karpatské kotliny definoval standardní průměr roštu jako hodnotu pohybující se mezi 100 a 160 cm. K obdobnému závěru lze dospět i při zevrubném hodnocení publikovaných rozměrů roštů (nebo půdorysů pecí) z území České republiky. Z tohoto hlediska je objekt 96 vysoce nadstandardní. Jako příklad ojedinělých případů obdobně rozměrných vypalovacích zařízení lze uvést pec z ulice L. Kossuth v Ostřihomi s roštem o průměru 215 × 216 cm (Kellermen 1999) nebo jednu ze tří ne zcela jednoznačně datovaných pecí z lokality Bicsérd (Barkóczy 1956).

Některé skutečnosti nálezové situace vybízejí k úvahám nad detaily užívání pece. Uhlíkatá vrstva v prostoru předpecní jámy přiléhajícím k topným kanálům souvisí pravděpodobně s vymetáním topeniště. Vznik uhlíkaté vrstvy v předpecní jámě v důsledku vymetání, a to i v případě, že byl vymetáný popel odklizen z prostoru předpecní jámy, ukázal též experimentální výzkum (Thér 2004). Alternativní vysvětlení tohoto jevu uvažuje o předpecní jámě jako o vlastním topeništi, kde bylo spalováno palivo (Košťál 2004, 61). Ve fázi přehřívání keramiky se tak děje z důvodu zabránění příliš rychlému nárůstu teplot v pecišti. V dalších fázích výpalu je však spalování paliva v předpecní jámě značně neekonomické. Navíc minimálně v redukční fázi výpalu muselo být palivo uvedeno do topných kanálů.

Další zajímavou skutečností je uzavření levého topného kanálu pomocí říčních valounů. Uzavření kanálu pravděpodobně souvisí se zajištěním redukčního prostředí v pecišti. Při oxidačních výpalech může tato úprava sloužit k zabránění proudění studeného vzduchu do pecišti, které by způsobilo příliš rychlé ochlazení keramiky.

Přítomnost keramiky se smolným nátěrem a se struhadlovitě drsněným povrchem umožňuje objekt rámcově datovat do období LT C1–D1 (Venclová 1998, 158–160, 164).

ZÁVĚR

Počet známých lokalit s doklady laténských hrnčířských pecí se během třiceti let uplynulých od doby publikace prvního zásadnějšího soupisu těchto zařízení v celorepublikovém měřítku více než zdvojnásobil (viz Hlava 2008, 226–228; Hlava – Vích 2007, 45–48; Princ – Skružný 1977, 172–174). Objekt 96 z Říkova je vůbec prvním dokladem existence obdobného zařízení na území Královéhradeckého kraje, ve východočeské oblasti pak doplňuje řadu dvou starších dokladů existence laténských hrnčířských pecí zkoumaných v prostoru bývalých vojenských skladů v Chrudimi (Justová 1968, 77; Vokolek 1993, 82) a v areálu JZD v Brčecolech, okr. Chrudim (Princ – Skružný 1977).

LITERATURA

- Barkóczy, L. 1956: Császárkori kelta edényégetőtelep Bicsérden, *Folia Archaeologica* 8, 63–87.
 Boček, J. 1989: Říkov, okr. Náchod, *Výzkumy v Čechách* 1986/7, 173.
 Hlava, M. 2008: Grafít v době laténské na Moravě, *Památky archeologické* 99, 189–258.
 Hlava, M. – Vích, D. 2007: Laténské osídlení Boskovicka. *Pravěk – Supplementum* 17. Brno, 11–86.

- Justová, J. 1968: Nálezové zprávy AÚ ČSAV 1955–1964. Archeologické studijní materiály 6. Praha.
- Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1987: Přírůstky archeologické sbírky KMVČ v roce 1986, Zpravodaj Krajského muzea východních Čech 14/1, 3–25.
- Kelemen, M. H. 1999: Az Esztergom-Kossuth L. u.-i későkelta fazekaskemencék, Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei 6, 89–118.
- Košťal, J. 2004: Komárno – Nádvorie Európy. Technologická a funkčná analýza komplexu hrnčiarskych pecí z doby laténskej. Rukopis diplom. práce uložen na katedře archeologie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Nitra.
- Mackovčín, P. – Sedláček, M. 2002: Chráněná území ČR, díl V. Královéhradecko. Praha.
- Princ, M. – Skružný, L. 1977: Laténská pec v Brčkovéch, Památky archeologické 68, 164–192.
- Thér, R. 2004: Experimental pottery firing in closed firing devices from the Neolithic–Hallstatt Period in Central Europe, EuroREA 1, 35–82.
- Tůma, J. 2008: Říkov, okr. Náchod, Výzkumy v Čechách 2005, 245–246.
- Svoboda, J. 1990: Geologická mapa ČSSR. List Náchod. Praha.
- Šimeček, V. – Kuchař, S. 1969: Geobotanická mapa ČSSR. List M-33-XVII Náchod. Praha.
- Venclová, N. 1998: Mšecké Žehrovice in Bohemia. Archaeological background to a Celtic hero, 3rd–2nd cent. B. C. Sceaux.
- Vokolek, V. 1993: Počátky osídlení východních Čech. Hradec Králové.

A LA TÈNE POTTERY KILN FROM ŘÍKOV, NÁCHOD DISTRICT

In 2004, in connection with rescue excavations, remains of a two-chamber vertical pottery kiln with two heating channels were discovered in the cadastral area of Říkov, Náchod District. It was designated as Feature 96. The ceramic material from the feature's fill dates from the LT C1–LT D1 phases. The Říkov kiln is the third feature of its kind known from East Bohemia, along with evidence for the existence of similar pyrotechnical facilities at Brčkovély and Chrudim.

Fig. 1. Říkov, Náchod District. Location of the site is cross-hatched

Fig. 2. Ground plan and cross section of Feature 96

Fig. 3. Pottery from the fill of Feature 96. Full profile – wheel-turned, empty profile – hand-made